

Anna Kulig*

orcid.org/0000-0003-2845-0145

Małgorzata Hryniewicz**

orcid.org/0000-0002-8034-1520

Muzeum w krakowskim spichlerzu. Problematyka adaptacji zabytku

Museum in a Cracow Granary: Adaptive Reuse of a Monument

Słowa kluczowe: zabytek, adaptacja, konserwacja, spichlerz, autentyzm, muzeum

Keywords: monument, adaptive reuse, conservation, granary, authenticity, museum

Wprowadzenie

Celem artykułu jest analiza problemów dotyczących adaptacji zabytku oraz wpływu przebudowy na zachowanie wartości historycznych. Zakresem badań objęto budynek nowożytnego spichlerza w Krakowie i jego otoczenie, przeanalizowano przeobrażenia dziejowe od XVIII wieku do współczesności. Metodyka badań obejmowała: studium przypadku, analizę obiektu *in situ*, kwerendę źródeł, wywiady z konserwatorami zabytków i projektantami adaptacji.

Nowożytne zabytkowe spichlerze murowane są nieliczne, część z nich jest użytkowana, inne są puste, w złym stanie, popadają w ruinę. Na obszarze Małopolski można wymienić kilka zachowanych niewielkich spichlerzy: spichlerz w Imbramowicach z roku 1760, należący do zespołu klasztornego norbertanek, w którym po remoncie w 2013 funkcjonuje centrum kulturalno-turystyczne; folwarczny spichlerz z 1848 w Krzeszowicach, który należy do budynków gospodarczych pałacu Potockich; spichlerz z 1706 w zespole dworskim w Branicach, własność Muzeum Archeologicznego, obecnie bez funkcji; trzykondygnacyjny spichlerz z 1877 w Łąckiej Górnej, należący do zabudowy dworskiej, obecnie remontowany (dwór ma pełnić funkcję hotelarsko-konferencyjną); dwukondy-

Introduction

This paper presents an analysis of issues related to the adaptive reuse of a heritage building and the impact of the associated remodeling project on the preservation of historical values. The study covered a modern-period granary in Cracow and its site, with historical alterations between the eighteenth century and the present-day subjected to analysis. The study used the following methods: a single-case study, an on-site building analysis, source query, interviews with conservation officers and the authors of the adaptive reuse design.

Historical modern-period masonry granaries are few and some of them are in use, while others stand empty, in poor condition, and are falling into ruin. From among similar small granaries that have survived in Lesser Poland we can mention specimens such as the granary in Imbramowice from 1760, belonging to the Norbertine Sisters' monastic complex, which was renovated in 2013 and is now used as a cultural and tourism center; a grange granary from 1848 in Krzeszowice, which belongs to a complex of farm buildings of the Potocki palace; a granary from 1706 in a manorial complex in Branice, the property of the Archaeological Museum, is currently unused; a three-story granary

* dr hab. inż. arch., Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej

** dr inż. arch., Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej

* *Ph.D. D.Sc. Eng. Arch., Faculty of Architecture, Cracow University of Technology*

** *Ph.D. Eng. Arch., Faculty of Architecture, Cracow University of Technology*

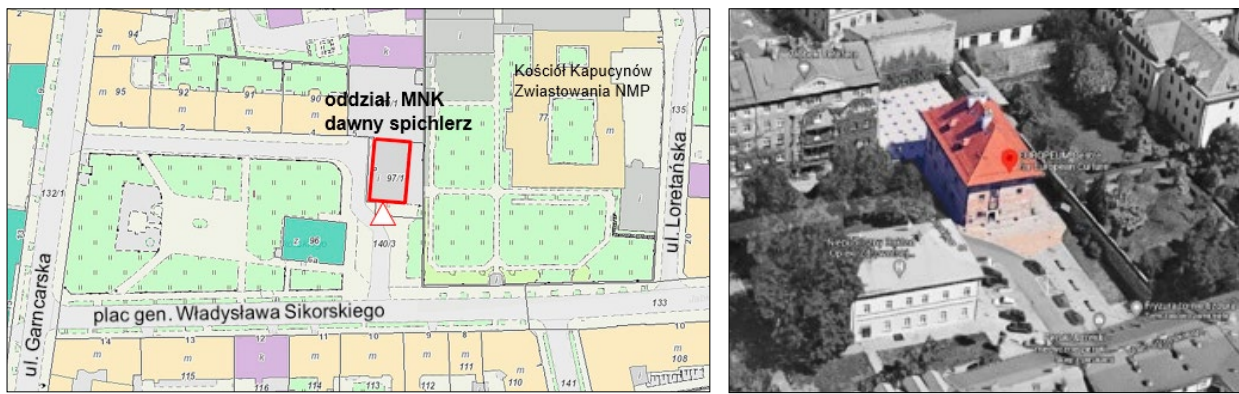
Cytowanie / Citation: Kulig A., Hryniewicz M., Museum in a Krakow Granary: Adaptive Reuse of a Monument. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2021, 68:58–71

Otrzymano / Received: 20.05.2021 • **Zaakceptowano / Accepted:** 2.06.2021

doi: 10.48234/WK68GRANARY

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews



Ryc. 1. Kraków, pl. Sikorskiego 6, oddział Muzeum Narodowego EUROPEUM (dawny spichlerz): a) fragment planu miasta z zaznaczonym obiektem (opracowanie własne na podstawie: <https://msip.krakow.pl/>, dostęp: 15 IV 2021), b) zdjęcie lotnicze (źródło: <https://www.google.pl/maps/@50.0613206,19.9287109,168m/data=!3m1!1e3>, dostęp: 15 IV 2021).

Fig. 1. Cracow, 6 Generała W. Sikorskiego Square, EUROPEUM National Museum Branch (former granary): a) fragment of the city's plan with the structure marked (original work based on <https://msip.krakow.pl/>, accessed: 15 IV 2021). b) aerial photograph, source: <https://www.google.pl/maps/@50.0613206,19.9287109,168m/data=!3m1!1e3>, accessed: 15 IV 2021).

gnacyjny spichlerz z 1760 wchodzący w skład zespołu klasztornego norbertanów w Hebdowie, w latach 2014–2020 objęty planem rewitalizacji i dostosowania do celów rekreacyjno-usługowych.

Obiektem szczegółowo omawianym w artykule jest zaadaptowany do nowej funkcji wystawienniczej stary krakowski spichlerz, w którym w roku 2013 powstał oddział Muzeum Narodowego Europeum. W muzeach zarządzanych w zabytkach architektury uwaga zwiedzających skupiona jest na ogół na cennych kolekcjach, a obiekt zostaje w cieniu, niemal niezauważony. Szkoda, bo zazwyczaj jest równie wartościowy. Przedmiot naszego zainteresowania – spichlerz na placu Generała Sikorskiego 6 – z zewnątrz niemal nie zdradza zmian, pozostał taki jak dawniej, widoczne jest jedynie staranne odrestaurowanie jego elewacji. Przeobrażeniu natomiast uległo wnętrze: jest gruntownie wyremontowane i wykwintnie urządzone. Istotne jest, że projekt adaptacji w pełni zachował wartości autentyczności obiektu. W dalszej części opiszemy historię spichlerza i jego przekształceń oraz wyniki badań architektonicznych i historycznych, a także koncepcje projektowe.

Z historii miejsca

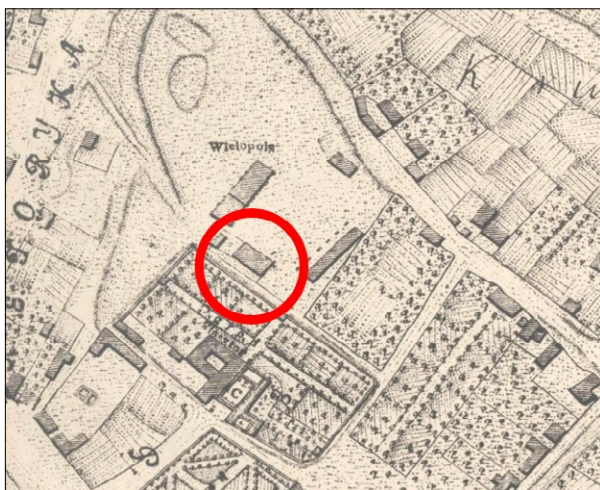
Obszar dzisiejszego placu Sikorskiego znajduje się w pobliżu osadnictwa znacznie starszego od układu przestrzennego związanego z lokacją Krakowa w roku 1257¹. W okresie polokacyjnym było tu zachodnie przedmieście Krakowa, skupione przy dzisiejszej ul. Karmelickiej, po raz pierwszy wzmiankowane w latach 1311–1316². Wówczas naturalne zakole Wisły (które zanikło w drugiej połowie XIV w.) sięgało rejonu Bramy Szewskiej³. Znaczne powiększenie obszaru przedmieścia, o grunty wójtów krakowskich, nastąpiło w roku 1363 poprzez ich nabycie przez miasto od króla Kazimierza Wielkiego⁴. Z dzisiejszym rejonem placu Sikorskiego związany był Wielki Brzeg Wisły (Pobrżeże), osada rybacka w rejonie ulic Garncarskiej i Wenecji⁵.

from 1877 located in Łąka Górna, belongs to a manorial complex—it is currently renovated (the manor is to feature a hotel and conference use); a two-story granary from 1760 that belongs to the Norbertine monastic complex in Hebdów is included in a revitalization plan (in the years 2014–2020) and is to be subjected to adaptive reuse as a recreational and service building.

The structure examined in this paper is an old Cracow granary which was recently (in 2013) subjected to adaptive reuse and converted into a branch of the Europeum National Museum. In a museum organized in an architectural monument, a visitor's entire attention is typically directed towards valuable collections, and the building itself remains in the shadow, almost unnoticed. This is unfortunate, as the building is typically equally as valuable. The subject of our interest, the granary, located at 6 Gen. W. Sikorskiego Square, has no external traces of alteration, as it remained almost identical to its previous state, with the only visible element being the thorough restoration of its facade. The interior was transformed—it was comprehensively renovated and tastefully furnished. It is notable that the adaptation design fully retained the value of the building's authenticity. We will present the history of the granary further in the paper, as well as its alterations, the findings of architectural and historical research and design proposals for the structure.

From the place's history

The territory of the present-day Sikorskiego Square is located near a settlement area that is much older than the spatial layout associated with the granting of Cracow's town charter in 1257.¹ During the post-charter period it acted as Cracow's western suburb, grouped around the present-day Karmelicka Street and first mentioned in the years 1311–1316.² The contemporaneous naturally shaped bend of the Vistula River (which would disappear in the second half of the fourteenth century)



Ryc. 2. Fragmenty dawnych planów Krakowa: a) plan tzw. Kołłątajowski z roku 1785 (źródło: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/de/jednostka/-jednostka/14813874>, dostęp: 14 IV 2021), b) plan tzw. Senacki z roku 1808, oprac. inż. I. Enderle (źródło: https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/jednostka/14813816?_Jednostka_delta=20&_Jednostka_resetCur=false&_Jednostka_cur=2, dostęp: 14 IV 2021).

Fig. 2. Fragments of historical plans of Cracow: a) the so-called Kołłątaj plan from 1785 (source: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/de/jednostka/-jednostka/14813874>, accessed: 14 IV 2021), b) the so-called Senate plan from 1808, Eng. Ignacy Ederle, source: https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-jednostka/14813816?_Jednostka_delta=20&_Jednostka_resetCur=false&_Jednostka_cur=2, accessed 14 IV 2021).

Nazwa Cerdones (Garbary) po raz pierwszy pojawiła się w zapisie z roku 1389. W XV stuleciu łacińskiego miana używano wymiennie z polskim⁶. Ustanowienie na terenie Garbarów jurydyki miejskiej o własnym samorządzie nastąpiło w XV wieku⁷. Przez długi czas funkcjonowała ona jako odrębna jednostka administracyjna, silnie związana z Krakowem. Do najważniejszych wydarzeń w dziejach Garbarów należy królewska fundacja klasztoru Karmelitów Trzewiczkowych i kościoła Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny na gruncie przy dzisiejszych ulicach Karmelickiej i Garbarskiej, zwanym Piasek (później tak nazwano całe Garbary). Zakonnicy zamieszkali tu w roku 1397⁸.

Spichlerz zbudowano w granicach miejskiej jurydyki krakowskiej, na terenie folwarku należącego do rodziny szlacheckiej. W XVIII stuleciu grunt ten należał do rodziny Wielopolskich, od której pochodzi nazwa ówczesnego folwarku – Wielopole. Plac Sikorskiego powstał pod koniec XIX i w XX wieku (ostateczna regulacja w 1926) na obszarze będącym wówczas własnością książąt Jabłonowskich. Przez pewien czas był to bezimienny plac targowy przy ul. Jabłonowskich. W roku 1926 oficjalnie został nazwany placem Jabłonowskich, aczkolwiek nazwa ta występuje już na planie katastralnym z 1907. Nazwa dzisiejsza, pl. Sikorskiego, została nadana w 1948⁹.

Dla ukształtowania zabudowy rejonu, w którym stoi spichlerz, istotne było ustanowienie w latach 1696–1700 rozległej posesji i budowa na niej kościoła Zwiastowania Najświętszej Marii Panny oraz klasztoru Kapucynów. Założenie to istnieje do dziś i od strony wschodniej zamyka murem swojego ogrodu plac Sikorskiego¹⁰. Kilkadziesiąt lat później (1758–1784) powstał, został powiększony lub ostatecznie uformowany folwark zwany Wielopole. W jego obręb weszły przy-

reached the area of Szewska Gate.³ A significant extension of the suburb took place in 1363 and covered the land of the Cracow vogts via their purchase by the town from king Casimir the Great.⁴

Wielki Brzeg Wisły (Pobrzeże), a fishing settlement located in the area of the present-day Garncarska and Wenecja streets, was associated with the general area of Sikorskiego Square.⁵

The name Cerdones (Garbary) first appeared in writing in 1389. In the fifteenth century, this Latin name was used interchangeably with the Polish name.⁶ The establishment of a municipal jurydyka in Garbary, which had its own local government, took place in the fifteenth century.⁷ For a long time, it functioned as a separate administrative unit, yet was strongly tied with Cracow.

The most important events in the history of Garbary include the royal founding of a monastery of the Order of the Brothers of the Blessed Virgin Mary of Mount Carmel and the Church of the Annunciation of Virgin Mary on the grounds of the present-day Karmelicka and Garbarska streets, called Piasek (later this name came to denote all of Garbary). The monks moved in to the area in 1397.⁸

The granary was built within the borders of the municipal Cracow jurydyka, on the grounds of a grange that belonged to a noble family. In the eighteenth century, the land on which the building was to be built belonged to the Wielopolski family, whose surname became the source of the contemporaneous grange's name, Wielopole.

Sikorski Square was built towards the end of the nineteenth and the beginning of the twentieth century (final regulation in 1926) in an area that was the property of the Jabłonowski princely family at the time. For a time, it was a nameless market square near Jabłonowskich Street. In 1926, it was officially named Jabłonowskich

najmniej trzy posesje. Brak jest natomiast informacji, że na terenie którejś z nabytych części posiadłości stał okazały, murowany budynek. Pozwala to sądzić, że spichlerz w swojej pierwotnej formie powstał w tym właśnie okresie. Z kolei zakładając, że w XVIII wieku folwark nie tyle w całości utworzono, ile powiększono, a także biorąc pod uwagę zastosowane przy budowie spichlerza materiały budowlane oraz lakoniczność zapisów hipotecznych, można datować budowę gmachu na stosunkowo długi okres, od końca XVII stulecia do roku 1785, w którym spichlerz na pewno istniał – występuje bowiem na planie, tzw. Kółtająwskim, z tego roku. Po zachodniej stronie zespołu klasztorowego kapucynów, w miejscu dzisiejszego placu Sikorskiego, znajduje się folwark opisany jako Wielopole, z kilkoma wolno stojącymi budynkami, w tym ze spichlerzem usytuowanym równolegle do muru klasztorowego (ryc. 2a). Po stronie północnej obszar Wielopola ogranicza duży ogród z domem przy obecnej ul. Garncarskiej. Dalej na północ biegnie bezimienna droga, której dzisiaj odpowiada zachodni odcinek ul. Studenckiej. Po stronie zachodniej znajduje się droga przebiegająca w miejscu ul. Garncarskiej. Równocześnie nie ma jeszcze dzisiejszej ul. Jabłonowskich. Można przypuszczać, że folwark przekraczał w kierunku południowym linię dzisiejszej południowej pierzei placu Sikorskiego. Plan senacki z lat 1802–1808 ukazuje treści analogiczne do planu Kółtająwskiego, ale droga znajdująca się pomiędzy spichlerzem i ogrodem kapucynów już nie istnieje (ryc. 2b) – prawdopodobnie zanikła na skutek przesunięcia granicy ogrodu kapucyńskiego w kierunku zachodnim.

Badania historyczno-architektoniczne

Rewaloryzację spichlerza poprzedzono szczegółowymi badaniami historyczno-architektonicznymi, które w znaczący sposób wpłynęły na projekt remontu i przebudowy¹¹. Badania, rozpoczęte w roku 2006, miały bardzo ograniczony zakres ze względu na funkcjonujący w spichlerzu magazyn muzealny. Poprzestano na odkrywkach sondażowych i wyodrębniono dwie zasadnicze fazy budowlane: budowę murów obwodowych oraz budowę podziałów i sklepień wnętrza. Kolejne badania, w 2010, oparte na wątkach odkrytych w dużych płaszczyznach, pozwoliły na scalenie tych faz w jedną. W trakcie prac remontowych odsłonięto, w zasadzie w pełnym zakresie, wątki murów i sklepień oraz znaczną część węzłów. Pierwotna funkcja budynku jako spichlerza potwierdzona jest proporcjami, rozmieszczeniem otworów i istnieniem tylko jednego wejścia w elewacji zachodniej (ryc. 5a).

Spichlerz zbudowano z kamienia łamanego (nieregularne złomy wapienia skalistego) i cegieł. Materiały te połączono głównie na elewacjach, wewnątrz zaś (z wyjątkiem piwnic) przegrody wykonano w większości z cegły. Bryła budynku, określona murami obwodowymi, od początku była zrealizowana w dzisiejszym gabarycie. Od razu też zbudowano podział wewnętrzny,

square, although this name could already be found on a cadastral plan from 1907. The present-day name, Sikorskiego Square, was given to the area in 1948.⁸

The form of the area where the granary was built was significantly affected by the establishment of an extensive property in the years 1696–1700, and the construction of the Church of the Annunciation of Virgin Mary together with a monastery of the Order of Friars Minor Capuchin on said property. This layout exists to this day and terminates the eastern section of Sikorskiego Square with the wall of its garden.¹⁰

Several decades later, in the years 1758–1784, the Wielopole grange reached its final form. This process was a cycle of purchasing successive pieces of land. Thus, the grange, which was created or merely extended in this period, included at least three properties. There is no information whether a sizeable, masonry building had stood on any of these plots. It can be presumed that the granary was built in its original form during this period. However, if we assume that the grange was not as much established entirely, but merely extended in the eighteenth century, while also accounting for the construction materials used in building the granary and the laconicity of historical accounts, we could date the construction of the building to a relatively long period, ranging from between around the end of the seventeenth century to 1785, the year the granary is certainly known to have existed in. This is known because it is featured in the so-called Kółtają plan, prepared that year (Fig. 2a).

In the western side of the Capuchin monastic complex, at the site of the present-day Sikorski Square, the plan features a grange, annotated as Wielopole, with several detached buildings, including the granary, which stood parallel to the monastery wall (Fig. 2a). In the northern side, the area of Wielopole was confined by a large garden with a house at present-day Garncarska Street. Further north there ran a nameless road, whose course corresponded to that of the western section of the contemporary Studencka Street. In the west there was a road that overlapped with the present-day Garncarska Street. The map also does not feature the present-day Jabłonowskich Street. It can be assumed that the grange crossed the line of what is now the southern frontage of Sikorskiego Square. The Senate plan from the years 1802–1808 shows content analogous to the Kółtają plan, yet the road between the granary and the Capuchin garden has not survived to the present (Fig. 2b). It was probably erased due to shifting the border of the Capuchin garden westward.

Historical and architectural investigation

The restoration of the granary was preceded by a detailed historical and architectural investigation, which significantly affected the renovation and remodeling design.¹¹ The investigation, initiated in 2006, had a very limited scope due to the operation of a museum storage facility in the granary. At the time, only exploratory stratigraphic surveys were performed. Two essential

zakładając w piwnicach i parterze sklepione korytarze wypełniające ich frontowy (zachodni) trakt, a w trakcie tylnym – trzy sklepione piwnice i tyleż sklepionych pomieszczeń parteru. Dwa piętra wydzielono drewnianą konstrukcją słupów i stropów, budując sklepione pomieszczenie (zapewne mieszkalne) w południowo-zachodnim narożniku pierwszego piętra. W tym samym czasie powstały drewniane schody do piwnic i na piętra.

Elewacją frontową zawsze była strona zachodnia, z zachowanymi do dzisiaj prostokątnymi odrzwiami z piaskowca. Takie same trzy odrzwia osadzono na parterze, w wejściach z korytarza do pomieszczeń traktu tylnego¹². Jeszcze w XVIII lub na początku XIX wieku dokonano przebudowy okien. Nie jest znany pierwotny kształt dachu – rysunek z około roku 1840 przedstawia dość niski dach czterospadowy, bez kominów, z lukarnami oraz sterczynami (drewniane słupki „kandelabrowe”). Podobny dach, kryty papą, występuje na XX-wiecznej fotografii, wykonanej przed remontem z lat 1936–1938. Około 1840 do spichlerza od strony północnej i południowej przylegały niższe przybudówki i do nich przebito prawdopodobnie wtórnie dwa otwory drzwiowe. W 1869 na terenie dawnego „Wielopola”, wówczas w obrębie własności „J.O. Ks. Jabłonowskich”, urządzono fabrykę powozów; zbudowano też jednopiętrowy budynek oficyny. Spichlerz pozostał, pełniąc funkcję magazynu¹³. Zmiana przeznaczenia na magazyn fabryki nie znalazła szczególnego odniesienia w wynikach badań architektonicznych.

W roku 1905 do realności należał zarówno folwark, jak i niewielka fabryka, której główną zabudowę stanowiły: dom mieszkalny, dawny spichlerz (wówczas magazyn) i domek stróża. W 1913 w spichlerzu działała „Mleczarnia miejska”. Wtedy też dobudowano do niego kotłownię. W latach 1924–1928 zabudowano północną pierzeję placu Jabłonowskich. Stały tu kamienice czynszowe zaprojektowane przez Tadeusza Stryjeńskiego¹⁴. W 1929 budynki fabryki należały już do miasta i oddane zostały w dzierżawę. Przejęcie budynku przez Stowarzyszenie Architektów Rzeczypospolitej Polskiej stało się przyczyną ambitnych planów adaptacji spichlerza na siedzibę stowarzyszenia. W 1936 został opracowany projekt przebudowy spichlerza na „lokal krakowskiego oddziału SARP”. Piwnice i parter w zasadzie pozostawiono w ich poprzednim podziale, natomiast w wyższych kondygnacjach zaplanowano wysoką salę (dawne dwie kondygnacje) z antresolą – „galerią”¹⁵. Ostatecznie urządzenia sali nie zrealizowano. Wysiłek adaptacji skupiono na elewacjach i dachu. „Dzięki konkursowi na ukształtowanie placu Jabłonowskich (1937–1938), ogłoszonemu przez SARP, uratowany został murowany spichlerz. Projekt inż. arch. Frydolina Saschego przywraca licom tego budynku wygląd dostosowany do położonego już dachu według projektu arch. M. Rice’a”¹⁶. Wyeksponowano odkryty ceglano-kamienny watek elewacji, co nie było zgodne ze stanem pierwotnym (elewacje na początku były otynkowane), niemniej uzyskano korzystny efekt fakturowy i kolorystyczny. Ceglany gzyms koronujący

construction phases were identified: phase I – the construction of peripheral walls; and phase II – the construction of internal divisions and vaults.

Another investigation was performed in 2010 and was based on patterns discovered on large surfaces, which allowed for combining these stages into a single phase. During renovation work, the wall and vault masonry patterns were fully uncovered, along with a significant part of nodes. The original use of the building as a granary was confirmed based on its proportions, the distribution of apertures and the presence of only one entrance in the western facade (Fig. 5a).

The granary was built from crushed stone (irregular blocks of rocky limestone) and brick. These materials were combined primarily in the facades, while inside (excluding cellars), partitions were made mostly from brick. The massing of the building, defined by peripheral walls, was originally built just as it is today. The internal division as soon today was also determined to be original, with vaulted corridors in the cellars and on the ground floor, filling the frontal (western) bays, while the posterior bay featured three vaulted cellar chambers and likewise three ground-floor spaces. Two floors were divided using a wooden structure of columns and decks, along with a vaulted space (probably residential) in the south-western corner of the first floor. Wooden stairs leading down to the cellars and up to the floors were also built during this time.

The western facade always acted as the frontal side, and features an original sandstone door frame. Three identical frames were installed on the ground floor, in the entrance doors from the hallway into the rooms of the posterior bay.¹² A remodeling of the windows was performed either in the eighteenth or at the start of the nineteenth century. The original roof shape is unknown—a drawing from 1840 presents a rather low, hipped roof, without chimneys, with dormers and pinnacles (wooden “chandelier” posts). A similar roof, covered with bitumen, can be observed on a twentieth-century photograph taken prior to a renovation that took place in the years 1936–1938. Around 1840, lower additional structures abutted the granary from the north and south, and two secondary door apertures were installed to provide access to them. In 1869, the area of the former “Wielopole,” then within the property of the “TEM Jabłonowski Princes,” served as a site for a new carriage factory. This project entailed the construction of a single-story outbuilding. The granary remained, acting as a storehouse.¹³ The change in use to a factory storage building did not produce significant references in architectural investigation findings.

In 1905, the property was occupied by a grange and a small factory at the same time. The main development of the factory consisted of: a house, the former granary (then a storehouse) and a guard post. In 1913, the granary housed a “Municipal dairy.” Around this time, a boiler house was added to it. In the years 1924–1928, the northern frontage of Jabłonowskich Square was built up. Tenement houses designed by Tadeusz Stryjeński were

zachowano i zapewne uzupełniono. Zrekonstruowano wysokości okien na pierwszym piętrze i wykonano uzupełnienia ceglanych obramień pozostałych okien. Założono nowy dach, bardzo przypominający zastany. Nową więźbę pokryto dachówką esówką. W rezultacie przebudowa spichlerza została ograniczona do restauracji elewacji i budowy nowego dachu.

Po wojnie budynek przeszedł w posiadanie Muzeum Narodowego w Krakowie i odtąd funkcjonował jako magazyn. Jego remont generalny przeprowadzono w roku 1969. Po przebudowie bryła, elewacje oraz układ funkcjonalny piwnic i parteru pozostały w zasadzie bez zmian, zamieniono jednak stropy drewniane pierwszego i drugiego piętra na żelbetowe oraz usunięto drewniane schody wewnętrzne i wymieniono je na żelbetowe. Do drobniejszych, ale znaczących prac należały: przebudowa nadproży okiennych, przebiecie przejścia pomiędzy piwnicą środkową a korytarzem, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, wymiana instalacji. Zmiany powojenne były częściową kontynuacją zamierzeń z 1936, ale nie powrócono do pierwotnej koncepcji wysokiego wnętrza na piętrze.

Charakterystyka obiektu po adaptacji na muzeum

Budynek dawnego spichlerza wpisany jest do rejestru zabytków pod numerem A-1119, czyli podlega ustawowej ochronie konserwatorskiej. Obiekt, funkcjonujący teraz jako muzeum, znajduje się w śródmieściu Krakowa, blisko Rynku, pośród zwartej XIX-wiecznej zabudowy miejskiej. Od północy przylega do niego zaplecze – podwórze z ekspozycją niewielkiego lapidarium. Spichlerz zbudowany jest na rzucie prostokątnym, wydłużonym na osi północ–południe (powierzchnia rzutu ok. 250 m²). Jest podpiwniczony, trzykondygnacyjny, zamknięty dachem czterospadowym. Dach, lekko załamany, kryty jest dachówką esówką, lukarny – trzyspadowymi daszkami, kominy otynkowane, z arkadowymi osłonami wyłotów.

Elewacje

Wszystkie elewacje są nieotynkowane, o niskim cokole. Eksponowany jest ich mieszany (kamiennie-ceglany) wątek. Kompozycje elewacji są bardzo skromne, bez podziałów i w zasadzie bez zabytkowego detalu, z wyjątkiem portalu wejścia głównego, profilowanego gzymsu koronującego i fragmentów kamieniarki okien piwnicznych.

Okna, przeważnie rozmieszczone symetrycznie, są niewielkie, w parterze i na pierwszym piętrze nieco większe, w kształcie stojących prostokątów, na drugim piętrze w kształcie leżących prostokątów. Elewacja zachodnia (dawniej frontowa) jest trzyosiowa, o kompozycji symetrycznej. W osi środkowej parteru znajdują się drzwi wejściowe z prostokątnym portalem. Elewacja wschodnia ma wyłącznie otwory okienne. Elewacje boczne, tj. południowa (obecnie frontowa) i północna,

built there.¹⁴ In 1929, the factory buildings belonged to the city and were leased. Due to the takeover of the building by the Society of Polish Architects, ambitious plans were drawn up for the adaptive reuse of the granary as a “facility of the Cracow branch of the SARP.” The cellars and ground floors were essentially left as they had been after the previous divisions, while the upper stories were planned to host a tall hall (the former two stories) with a mezzanine—a “gallery.”¹⁵ Ultimately, the hall was not built. The entire effort of the adaptation was redirected to the facades and roof. “Thanks to the competition for arranging the Jabłonowskich Square (1937–1938), announced by the SARP, a masonry granary was saved. The design by Eng. Arch. Frydolin Sasche restored the faces of this building to an appearance suitable to an already laid roof designed by Arch. M. Rice.”¹⁶ The brick and stone pattern of the facades was exposed at the time, contrary to the original state (originally, the facades were covered in plaster). This measure produced a highly beneficial textural and color effect. The topmost brick cornice was preserved and probably restored. The height of the first-floor windows was also reconstructed, and the brick frames of the remaining windows were repaired. A new roof was built, which was very similar to the pre-existing one. The new roof truss was covered with pantiles. As a result, the remodeling of the granary was limited to restoring its facades and building a new roof.

After the war, the building became the property of the National Museum in Cracow and from then on functioned as a storehouse. It was thoroughly renovated in 1969. After the remodeling, the massing, facades and the functional layouts of the cellars and ground floors remained practically unchanged. The wooden decks of the first and second floors were replaced with reinforced concrete ones, as were the external wooden stairs. Smaller yet significant works included: the remodeling of window lintels, installing a passage between the central cellar space and the hallway, a replacement of the windows and doors, and a replacement of utilities installations.

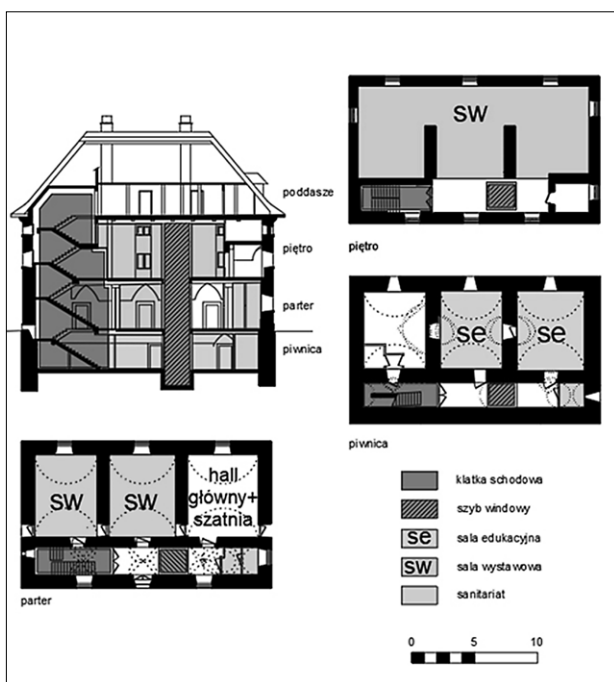
Post-war changes were a partial continuation of plans from 1936, but the original proposal of a tall interior on the upper floor was not implemented.

Overview of the building after its adaptation into a museum

The former granary building is a listed heritage site, under entry No. A-1119, which means it is under statutory conservation.

The building, which currently operates as a museum, is located in Cracow’s downtown area, relatively near the Main Market Square, amidst compact nineteenth-century urban development. From the north, the building is abutted by its back section—a courtyard with an exposition of a small lapidarium.

The granary has a rectangular plan, elongated along the north–south axis (with a plan area of around 250 m²). It is a full-basement, three-story building covered



Ryc. 3. Schemat funkcjonalno-przestrzenny muzeum po remoncie wykonanym w latach 2010–2013; oprac. autorem na podstawie projektu adaptacji z roku 2007 autorstwa arch. J. Wodyńskiej.

Fig. 3. *Funcio-spatial scheme of the museum after a renovation performed in the years 2010–2013; original work based on an adaptation design from 2007, by arch. J. Wodyńska.*

cechują się kompozycją nieregularną, mają niesymetrycznie umieszczone portale i przeszklone drzwi od strony północnej.

Ekspozowane malownicze kamiennie-ceglane wątki wszystkich elewacji są wynikiem powtórzenia aranżacji z roku 1936 (nieco skorygowanej po 1969), a nie rekonstrukcją stanu oryginalnego. Elewacje pierwotnie były otynkowane, czego dowodzi wygląd lica, ale też pewien szczegół przy portalu. W elewacji zachodniej zachowało się pierwotne wejście (oś środkowa parturu) z oryginalnym prostokątnym portalem z piaskowca. Jego wysunięcie przed lico świadczy o pierwotnym otynkowaniu murów. W elewacjach bocznych w wyniku adaptacji pojawiły się nowe otwory komunikacyjne z osadzonymi w nich portalami, wykutymi według wzoru zachowanego z elewacji zachodniej.

Układ przestrzenno-funkcjonalny wnętrza¹⁷

Na parterze i w piwnicach również występuje układ dwutraktowy: trzy sklepione kolebkowo pomieszczenia w trakcie wschodnim oraz wąski (wydłużony na osi północ-południe) korytarz od zachodu, również sklepiony kolebkowo. Klatka schodowa wydzielona jest w północno-zachodniej partii rzutu, schody są żelbetowe, dwubiegowe ze spocznikami. Schody zbudowano nowe, po rozbiórce starych, zlokalizowanych w tym samym narożniku budynku, ale niespełniających współczesnych wymogów budowlanych. Nowym elementem jest winda w południowo-zachodniej partii

with a hipped roof. The roof is slightly curved, the chimneys are plastered, with arched outlet covers.

Facades

The facades are without plaster and have a low plinth. They feature a pronounced mixed (stone and brick) pattern. The compositions of the facades are very modest, without divisions and essentially without any historical detail, with the exception of the main entrance portal, the profiled topmost cornice and fragments of the stone frames of cellar windows.

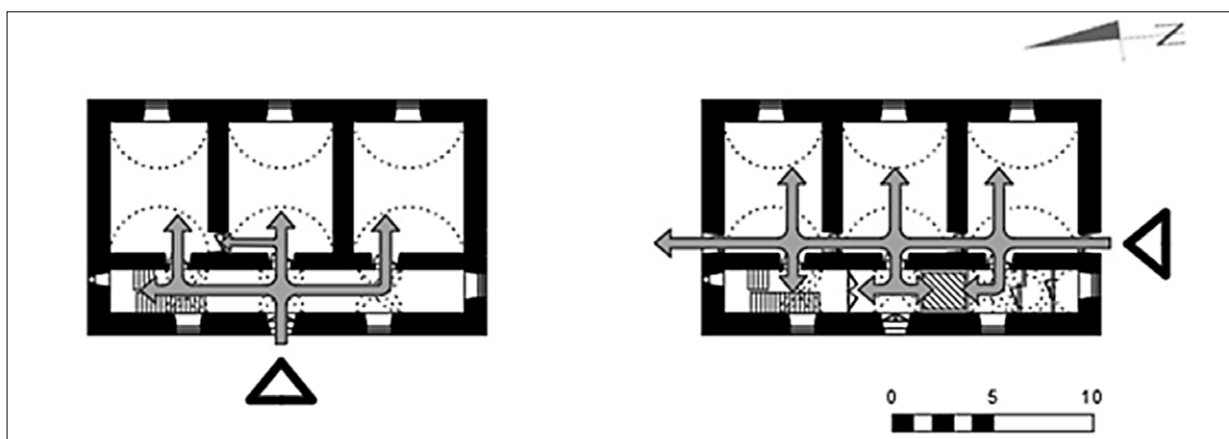
The windows are laid out in a mostly symmetrical manner, are small in size, with slightly larger windows in the ground and first floors, in the shape of standing rectangles, and in the second floor they are smaller, in the form of prone rectangles. The western (formerly frontal) facade is triaxial, with a symmetrical composition. In the central axis of the ground floor, the entrance doors have a rectangular portal. The eastern facade only has window openings. The side facades, namely the southern (present-day frontal facade) and northern ones, have an irregular composition, with asymmetrically placed portals, and glazed doors from the north.

The picturesque stone and brick patterns of all the facades, are the result of repeating the arrangement from 1936 (slightly corrected after 1969) and not the reconstruction of the original state. The facades had originally featured plaster, as evidenced by the appearance of the brick faces, but also a certain detail near the portal. An original entrance (the central axis of the ground floor) survived in the western facade, with a rectangular sandstone portal. Its protrusion from the facade surface can be seen as evidence of the original plaster on the walls. In the side facades (the northern and southern) the adaptation resulted in new circulation openings fitted with portals, carved out following the surviving pattern from the western facade.

A correction of the circulation layout was necessary due to changes in the building's surroundings. The previous main entrance became uncomfortable—a very narrow pavement and a busy street acted as an obstacle to ensuring a safe entrance zone in front of the museum. A greater amount of space, enough for a small courtyard, remained from the south, and that is where the main entrance was relocated to.

Interiors – funcio-spatial layout¹⁷

The funcio-spatial layout has been displayed in figure 3. On the ground floor and in the cellars there is an analogous two-bay layout: three barrel-vaulted spaces in the eastern bay and, from the west, a narrow east-west corridor, likewise barrel-vaulted. The stairwell is located in the north-western part of the plan, and consists of a reinforced, two-flight staircase with landings. A new set of stairs was built after the dismantlement of the old set in the same building corner. The former stairs did not meet contemporary construction requirements. The el-



Ryc. 4. Schemat komunikacji na parterze: a) przed remontem, b) po remoncie wykonanym w latach 2010–2013; oprac. autorki.
 Fig. 4. Circulation scheme of the ground floor: a) before, b) after the renovation of 2010–2013; by the authors.

korytarza (ryc. 6), wybudowana jako przelotowa dla osób niepełnosprawnych. Jej szyb jest przeszklony, ze stalową ażurową podkonstrukcją. Sięga od piwnic po strych, przecinając sklepienia korytarzy w piwnicach i parterze. Jest to jedyny poważny ubytek zabytkowej substancji budynku, do którego doszło podczas remontu.

Oryginalny układ komunikacji dawnego spichlerza jest nadal czytelny (choć przesłonięty windą). Długa, wąska sień przylegająca do ściany frontowej stanowiła trzon komunikacyjny w poziomie parteru i piwnic, zapewniając dostęp do trzech pomieszczeń i schodów na piętra oraz do piwnic. Schody były strome, drewniane, zabiegowe na piętro i drabiniaste do piwnicy. Wejście główne znajdowało się na środku sieni, w osi ściany frontowej (ryc. 4a). W projekcie adaptacji nastąpiła korekta układu komunikacji, z kilku powodów. Wewnątrz ciągłość sieni przerwało wstawienie windy, dlatego ciąg komunikacyjny przesunięto dalej, w kierunku wschodnim, i prowadzi on teraz amfiladowo przez wnętrza i przejścia umieszczone na wspólnej osi (ryc. 4b). Dzień-

evator in the south-western part of the hallway is a new element. A pass-through model was used to allow for the passage of people with disabilities. The shaft was built as an openwork steel structure with a glazed outer surface. It connects all levels from the cellars to the attic, crossing through the hallway vaults in the cellar and the ground floor. The clashing elements were the only significant parts removed from the building's historical substance during the renovation.

The original layout of the circulation of the historical layout is still legible (although obscured by the elevator). The long, narrow hallway adjoining the frontal wall formed a circulation core at the level of the ground floor and the cellars. It provided access to three spaces and a staircase to the upper floors and to the cellars. The stairs were steep, made of wood, and were continuous U-type stairs and led to the first floor, while a set of ladder-like stairs led to the cellar. The main entrance was located at the center of the hallway, in the frontal wall axis (Fig. 4a). The adaptation design corrected this circulation layout for a number of reasons. The inter-



Ryc. 5. Wejście główne do budynku: a) przed remontem, b) po remoncie wykonanym w latach 2010–2013; fot. autorki.
 Fig. 5. Main entrance to the building: a) before the renovation, b) after the renovation performed in the years 2010–2013; original photo.

ki takiemu zabiegowi uzyskano nowy, ciekawy widok: przez szklane przeźrocza wszystkich drzwi otwiera się widok przez całą długość budynku, od jednych drzwi zewnętrznych do drugich, odsłaniając wnętrza i zapraszając przechodniów. Efekt ten wzmacnia specjalne podświetlenie o zmroku.

Korekta komunikacji była potrzebna także ze względu na zmiany w otoczeniu obiektu. Dotychczasowe główne wejście stało się niedogodne – zbyt wąski chodnik i ruchliwa ulica stanowiły przeszkodę w planowaniu bezpiecznej strefy wejścia do muzeum. Więcej miejsca, na mały plac, pozostało od strony południowej i tam przeniesiono główne wejście (ryc. 5b). W wyniku korekty komunikacji parteru przebito nowe przejścia wewnątrz i z zewnątrz. Zachowano trzy oryginalne wejścia do pomieszczeń traktu wschodniego, ich portale i wnęki otworów od strony wschodniej, zablendowano nadświetla o odcinkowym zamknięciu. Kamienne progi zostały zlikwidowane (były to struktury naprawiane w XX wieku i uzupełnione wylewką cementową) ze względu na konieczność dostosowania obiektu do potrzeb osób niepełnosprawnych. Pozostawiono jednak po nich ślad – celowo wstawiono w ich miejsce płyty z piaskowca, podobne jak w portalu, ale zarazem odróżniające się od posadzki wnętrza. Zwracamy na to uwagę, gdyż pominięcie tego odróżnienia zdarza się w wielu adaptowanych zabytkach i jest niewłaściwym zatarciem dawnych podziałów historycznych. Ościeża okienne parteru zachowano w stanie zastanym, uzupełniając ubytki wątków i scalając jednolitym spoinowaniem. Na parterze i pierwszym piętrze zachowano XX-wieczne kraty, a w trakcie wschodnim istniejące glify i proste nadproża wnęk okiennych. Glify wnęk okiennych ogólnie wyrobione były w pierwotnej fazie budowy. W murze wschodnim wyeksponowano trzy niewielkie wnęki.

Układ funkcjonalny parteru obejmuje hol wejściowy z szatnią, dwie sale wystawowe oraz część komunikacyjną z windą, klatką schodową i toaletami. Piwnice zaadaptowano do celów edukacyjnych: są tu salki do wykładów i projekcji multimedialnych. Mury i sklepienia piwnic zostały z przyczyn praktycznych otynkowane (po zbieciu narzutów tynkowych z XX w.). Zachowano istniejące otwory oraz szachty okienne w ścianie wschodniej. Pomiedzy piwnicami południową i środkową przebito dodatkowy otwór komunikacyjny, wbudowując jego lunety w sklepienia obu piwnic. Okna piwnic (elewacja wschodnia) ujednolicono, jako niezbyt duże otwory o odcinkowym wysklepku, zachowując pochyłe ścianki ich szachtów wewnątrz. Położono posadzki kamienne z utwardzonego trawertynu. Układ funkcjonalny piwnic obejmuje salę edukacyjną i wystawową, klatkę schodową, windę, toaletę dla niepełnosprawnych oraz pomieszczenia techniczne.

Piętro obecnie jest jednoprzestrzenne, z trzema filarami konstrukcyjnymi. Wysoką, obszerną salę, zajmującą niemal całą powierzchnię piętra, uzyskano w wyniku usunięcia żelbetowego stropu międzypiętrowego (założonego w 1969). Narożnik północno-wschodni

nal continuity of the hallway was severed by the installation of the elevator, which is why the circulation path was moved eastwards so that it now leads to the interior in an enfilade through the interiors and passages placed on the same axis (Fig. 4b). This procedure produced an interesting view—through the glazed opening of all the doors one sees the entire length of the building, from one external door to the other, revealing the interiors and inviting pedestrians. This effect is further highlighted by a special illumination after dark.

As a result of correcting the circulation on the ground floor, new passages inside and outside were made. The original three entrances to the spaces of the eastern bay, their portals and niches of openings from the east were retained, while the segmentally arched fanlights were bricked up. The stone sills were removed (these were structures repaired in the twentieth century using grout)—due to the need to adapt the building to people with disabilities. A trace of the sills was left. Sandstone tiles were deliberately installed in their place, analogously as in the portal, ensuring they stand out from the internal flooring. We note this, as ignoring this distinction happens in many adapted monuments and is a harmful erasure of historical divisions. The window openings of the ground floor were left as encountered, with minor repairs to missing pieces in patterns and a unification with uniform joints. Twentieth-century grilles located on the ground floor and the first floor were left as they were. Existing window sills and simple lintels of window niches in the eastern bay were retained.

The functional layout of the ground floor included: an entrance hall with a cloakroom, two exhibition halls and a circulation section with an elevator, stairwell and restrooms.

The cellars were adapted for educational purposes. They feature spaces for lectures and multimedia presentations. The walls and vaults of the cellars were covered with plaster for practical reasons (after the removal of plaster layers from the twentieth century). The existing window openings and shafts in the eastern wall were retained. An additional circulation opening was made between the southern and central cellar space, incorporating its lunettes into the vaults of both spaces.

The cellar windows (eastern façade) were unified, and given the form of rather small openings with a segmentally arched vault, retaining the slanted walls of their shafts inside. New flooring was laid from hardened travertine.

The functional layout of the cellar covers: an educational and exhibition space, a stairwell, an elevator, a restroom for disabled persons and technical spaces.

The first floor is currently a single space, with three structural columns. Its high, extensive space, which occupies almost the entire area of the level, was obtained by removing a reinforced concrete deck that was installed in 1969. The north-eastern corner is occupied by a glazed stairwell, and the north-western corner by a small, vaulted space, which is slightly hidden, as its walls were vertically extended up to the ceiling. The el-



Ryc. 6. Wnętrze sali wystawienniczej na piętrze EUROPEUM; źródło: <https://insap.pl/osrodek-kultury-europejskiej-europeum/> (dostęp: 10 IV 2021).

Fig. 6. Interior of the exhibition space on the upper floor of the EUROPEUM, source: <https://insap.pl/osrodek-kultury-europejskiej-europeum/> (accessed: 10 IV 2021).

zajmuje przeszklona klatka schodowa, a północno-zachodni sklepiona izdeбка, nieco ukryta, gdyż jej ściany nadbudowano do wysokości stropu nad salą. Elementem współczesnym, umieszczonym nieco z boku, ale dobrze widocznym ze względu na skalę i kontrastowy wyraz, jest szyb windy. Tworzy zaskakujący efekt jakby szklanej szafy, latarni czy szkatuły otwierającej się wprost w salonie. W wyniku połączenia dwóch pięter we wnętrzu powstał problem kompozycyjny: równoczesne występowanie pasm okien z dwóch niezależnych wcześniej kondygnacji. Dysonans ten nie jest jednak widoczny z zewnątrz. Na dawnym drugim piętrze pozostały oryginalne glify wnek okiennych i odcinkowe wysklepki z niskich cegieł. Na pierwszym piętrze wysklepki wnek okiennych zachowały się szczątkowo i w XX wieku zostały zastąpione prostymi nadprożami z cegieł maszynowych. Przebudowywane ościeża wymagały ujednolicenia.

Uporządkowanie nastąpiło przez wyrównanie do jednej linii glify wnek okiennych w celu podkreślenia pionowych osi kompozycyjnych. Okna parteru i pięter zachowano w stanie istniejącym, wymieniając stolarkę według rysunku zastanej. Odślonięto i wyeksponowano wnekę w murze południowym oraz sklepioną izdebkę w narożniku pierwszego piętra.

Wnętrze pełni funkcję głównej przestrzeni ekspozycyjnej (ryc. 6). Na ścianach, na zaprojektowanych współcześnie przeszklonych postumentach i wspornikach, prezentowana jest kolekcja europejskiego malarstwa i rzeźby. Filary konstrukcyjne są także przegrodami optycznymi, dzielącymi wnętrze – dzięki zróżnicowanemu dyskretnemu oświetleniu i aranżacji – na kilka stref o różnej wielkości i klimacie. Powstaje wrażenie płynnego ruchu przestrzeni, zmiennych widoków perspektywicznych, przenikania się tych mikrownętrz, co jednocześnie ułatwia kontemplację dzieł sztuki. W tym miejscu kreacja artystyczna związana z architekturą wnętrza oraz projekt scenograficzny kuratora wystawy w widoczny sposób się przenikają. Możemy też dostrzec wysoką jakość materiałów wykończeniowych, harmonijny dobór ich faktur i kolorów. Nic nie zakłó-

evator shaft is a contemporary element, placed slightly to the side, yet still visible quite well due to its scale and contrasting expression. The elevator produces a surprising effect, as if it were a glass cupboard, lantern or chest that opens directly in a salon. As a result of combining two levels, the interior faced a compositional problem with the presence of window strips from two previously independent levels. This dissonance is not present in an external view. The original splays of window niches and segmental vaults made of thin bricks have remained on the former second floor. On the first floor, the vaults of the window niches were only vestigial, and were replaced in the twentieth century with straight lintels from machined brick. The remodeled apertures required unification.

This was accomplished by evening out the splay lines of window niches to a single line so as to highlight the vertical compositional axes. The windows of the above-ground levels were retained in their extant state, and the frames were replaced following the outlines of pre-existing windows.

The niche in the southern wall and the small vaulted space in the corner of the first floor were uncovered and highlighted.

The interior acts as the primary exposition space (Fig. 6.). The museum's European painting and sculpture collection is displayed on the walls, on glazed plinths and cantilevers with a contemporary design. The structural columns are also optical barriers as they divide the interior into several zones of varying size and atmosphere via a discrete range of differentiated illumination and arrangement. There is an impression of a fluid motion in space, of changing perspective views, the intermixing of these micro-interiors, which also provide conditions for the contemplation of artwork. Artistic creation visibly overlaps with the interior architecture and the design of the exhibition's curator. The quality of finishing materials, and the harmonious pairing of their textures and colors, are readily visible. Nothing disrupts the aesthetics of this interior; the installations and equipment are discretely hidden

ca estetyki wnętrza; instalacje i urządzenia są subtelnie ukryte w bruzdach, pachach sklepień czy warstwach posadzkowych (np. ogrzewanie). Aranżację wnętrza dopełnia proste, eleganckie umeblowanie (pulpity, siedziska). Nowo zaprojektowane detale wyraźnie odróżniają od dawnych kształtem i materiałem (np. pulpity, uchwyty, poręcze stalowe). Przejroczystość szklanych tafli drzwi dodaje przestrzeni lekkości i otwartości. Nowoczesny wystrój i wyposażenie cechują wysoka jakość estetyczna i wysoki standard techniczny. Wnętrze oddziałuje na widzów światłem, kontrastem, kolorem.

Układ funkcjonalny piętra obejmuje sale wystawowe, pomieszczenie socjalne, klatkę schodową i windę. Dach i jego więźbę, ukształtowaną w XX wieku, zachowano, bez zmian pozostawiono też zasadniczy układ konstrukcyjny więźby dachowej trzypostolowej, drewnianej. Okap dachu na nowo podbito deskami, a przestrzeń strychową zaadaptowano (na biura i pracownię konserwatorską). W miejscu wyłazów na dach założono okna połaciowe, doświetlające przestrzeń poddasza. Od strony północnej zaplanowano dodatkową lukarnę, w której umieszczono czerpnię powietrza. Przebudowano kominy. Układ funkcjonalny poddasza obejmuje pracownię konserwatorską, biura, toalety, pomieszczenie techniczne. Instalacje ukryto pod tynkiem, w bruzdach, w znacznej części wykutych w ramach poprzedniego remontu.

Podsumowanie – wyniki adaptacji

Podsumowując omówione działania adaptacyjne zabytkowego spichlerza, należy zauważyć, że zewnętrzna forma obiektu pozostała bez zmian (z wyjątkiem wprowadzenia okien połaciowych), utrzymano gabaryt i bryłę budynku, w tym kształt dachu. Wykonano restaurację elewacji i konserwację zabytkowej kamieniarki. Pozostawiono układ funkcjonalny kondygnacji (w piwnicach, na parterze i pierwszym piętrze zachowano układ murów konstrukcyjnych i sklepień).

We wszystkich pomieszczeniach skuto XX-wieczne tynki ze ścian oraz sklepień i położono nowe. Wykonano przebiecia komunikacyjne w murach poprzecznych, w parterze, w tym w elewacjach bocznych (północnej i południowej), jako konieczne dostosowanie do zmiany układu komunikacji. Przebudowano i wydzielono klatkę schodową, wbudowano windę przelotową dla osób niepełnosprawnych, z przeszklonym szybem. Nad pierwszym i drugim piętrzem były stropy żelbetowe, żeberkowe na podciągach. Pozostawiono jeden z nich – strop podstrychowy żeberkowy, odczyszczono go i naprawiono uszkodzenia, wycięto natomiast strop żelbetowy między pierwszym a drugim piętrzem, aby uzyskać wysoką salę ekspozycyjną. Zaadaptowano przestrzeń strychową i założono okna połaciowe, doświetlające poddasze. Od strony północnej zaplanowano dodatkową lukarnę. Przeprowadzono remont instalacji, ukrywając je pod tynkiem lub w wykutych bruzdach. Wykonano konieczne przebiecia w ścianach i stropach.

in grooves, spandrels or floor layers (such as heating). The interior arrangement is supplemented by simple, elegant furnishing (pulpits, seating). Newly designed details were clearly set apart from historical ones via shape and materials (e.g., pulpits, handles, steel railings). The translucence of the glass panes of doors adds a lightness and openness to the space. The modern décor and furnishing is characterized by high aesthetic quality and a high technical standard. The interior affects its visitors with light, contrast and color.

The functional layout of the upper floor includes: exhibition spaces, a staff room, a stairwell and an elevator.

Attic. The roof and its truss, as built in the twentieth century, was retained. The essential structural layout of the three-post wooden truss was not modified. The eave of the roof was given a new siding layer. The attic space was adapted (into office spaces and a conservation laboratory). Roof windows were installed in place of pre-existing access hatches so as to illuminate the attic space. An additional dormer was planned for the northern side, where an air intake was installed. The chimneys were remodeled. The functional layout of the attic includes: a conservation laboratory, office spaces, restrooms, technical spaces. Utilities were hidden under the plaster, in grooves, mostly carved during the preceding renovation.

Conclusions – adaptation results

In summary of the adaptation procedures performed on the historical granary, it should be noted that the external form of the building remained unchanged (with the exception of introducing roof windows), and the dimensions, mass and roof shape of the building were left as original. The facade was restored and the historical stonework was subjected to conservation. The functional layout of each level was retained (in the cellar, on the ground floor and the first floor, the layout of structural walls and vaults was retained).

Twentieth-century plaster was removed from all walls and vaults, and new plaster was applied. Circulatory openings were made in transverse walls, on the ground floor, as well as in the side facades (northern and southern), as a necessary adaptation to the circulation layout. The stairwell was remodeled and sectioned off, and a pass-through elevator for disabled persons, with a glazed shaft. Above the first and second floor there had been reinforced concrete rib decks suspended by beams. The deck above the second floor—and underneath the attic—was retained, cleaned and damage to it was repaired. The attic space was adapted (into office spaces and a conservation laboratory) and roof windows were installed, illuminating the attic space. From the north, an additional dormer was installed. The building's utilities were renovated and hidden underneath plaster or in dedicated grooves. Necessary apertures were made in the walls and decks.

The adaptation of the historical building changed its accessibility and opened it to cultural operations. The

W wyniku adaptacji historyczny obiekt przystosowano do współczesnych wymogów, nie zacierając istoty dawnej architektury¹⁸. Pozyskano nowe przestrzenie wystawiennicze i edukacyjne, zapewniono warunki do ekspozycji dzieł sztuki. Muzeum jest w pełni dostępne dla niepełnosprawnych (windy, pochylnia, toaleta), co jest niezwykle istotne¹⁹ i zyskało uznanie społeczne potwierdzone nagrodami w konkursach „Kraków bez barier” (2013, kategoria: obiekty i przestrzenie zabytkowe) oraz „Lider Dostępności” (2018). Adaptacja spichlerza może być przykładem owocnej współpracy zespołu architektonicznego z muzeologami i konserwatorami zabytków. Architektura nie została podporządkowana i „zasłonięta” przez kolekcję, lecz ma równorzędne znaczenie i wartość. Tym samym zachowano równowagę między oryginalnymi elementami zabytkowego obiektu a współczesnymi dodatkami²⁰.

Autorki pragną złożyć szczególne podziękowania mgr inż. arch. Joannie Wodyńskiej, autorce projektu „Kraków, pl. Sikorskiego 6. Projekt wykonawczy remontu i przebudowy budynku Spichlerza”, za udostępnione materiały i cenne uwagi przekazane na spotkaniu z uczestnikami warsztatów studenckich „Multimedialne Mikromuzeum Oficyna Schedlów” w grudniu 2018, oraz mgr. Stanisławowi Sławińskiemu, historykowi sztuki i badaczowi architektury, autorowi opracowania „Kraków, pl. Sikorskiego nr 6, dawny spichlerz, opracowanie historyczne i badania architektoniczne”, za udostępnione materiały i konsultacje.

building was adapted to contemporary requirements without erasing the essence of historical architecture.¹⁸ New exhibition and educational spaces were procured and conditions for displaying artwork were created following contemporary standards. The museum is fully accessible to people with disabilities (elevator, ramp, restrooms), which is currently highly essential.¹⁹ The museum gained public recognition via prizes in the “Kraków bez barrier” competition in the historical buildings and spaces category (2013) and the architectural and urban competition “Lider dostępności” (2018). The adaptation of the granary can serve as an example of productive cooperation between an architectural team with museologists and monument conservators. The architecture was not subordinated to and “obscured” by the collection, but is of equal significance and value. Thus, a balance was retained between the original elements of the historical building and contemporary additions.²⁰

The authors of this paper would like to thank: M.Sc. Eng. Arch. Joanna Wodyńska, the author of the design “Kraków, pl. Sikorskiego 6. Projekt wykonawczy remontu i przebudowy budynku Spichlerza” for the materials shared and valuable comments given during a meeting with participants of student workshops entitled “Multimedialne Mikromuzeum Oficyna Schedlów” in December 2018, and M.Sc. Stanisław Sławiński, an arts historian and scholar of architecture, the author of *Kraków, pl. Sikorskiego nr 6, dawny spichlerz, opracowanie historyczne i badania architektoniczne* for consultations and the sharing of materials.

Bibliografia / References

Archiwalia / Archive materials

Archiwum Narodowe w Krakowie, ABM, fasc. 816, pl. Sikorskiego 6, nr 5, 7, 13.

Opracowania / Secondary sources

Encyklopedia Krakowa, red. Antoni Henryk Stachowski, Warszawa–Kraków 2000.

Gryglewska Agnieszka *Muzeum Archidiecezjalne we Wrocławiu. Proces przekształceń zespołu budynków od końca XIX wieku – rozbudowa o Nowe Archiwum Książęcobiskupie i Bibliotekę Katedralną* „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation” 2019, nr 58.

Kolak Waclaw, *Jurydyki krakowskie*, „Archeion” 1962, t. 38.

Krasnowolski Bogusław, *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze Ziemi Krakowskiej w XIII i XIV wieku*, cz. 1, Kraków 2004.

Kulig Anna, Romaniak Krystyna, Sikorski Paweł, *Student design workshop with specialist communities proves*

inspirational, „World Transactions on Engineering and Technology Education” 2019, vol. 17, nr 3.

Kuśnierz-Krupa Dominika, *Historical Buildings and the Issue of their Accessibility for the Disabled*, „IOP Conference Series: Materials Science and Engineering” 2019, vol. 603.

Laberschek Jacek, *Rozwój przestrzenny krakowskiego zespołu osadniczego extra muros XIII–XVIII w.*, [w:] Jerzy Wyrozumski (red.), *Kraków. Nowe studia nad rozwojem miasta*, Kraków 2007.

Leszczyńska-Skrętowa Zofia, Sikora Franciszek, *Czarna ulica*, [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, red. Tomasz Jurek, cz. 1, z. 4, Wrocław 1986.

Pieradzka Krystyna, *Garbary, przedmieście Krakowa (1363–1587)*, Kraków 1931.

Rajman Jerzy, *Kraków. Zespół osadniczy, proces lokacji, mieszczanie do roku 1333*, Kraków 2004.

Remer Jerzy, *Kronika konserwatorska*, „Rocznik Krakowski” 1938.

Rusnak Marta, Ramus Ewa, *With an eye tracker at the Warsaw Rising Museum. Valorization of adaptation of historical interiors*, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation” 2019, nr 58.

Supranowicz Elżbieta, *Nazwy ulic Krakowa*, Kraków 1995.

Tomkowicz Stanisław, *Ulice i place Krakowa w ciągu dziejów, ich nazwy i zmiany postaci*, „Biblioteka Krakowska” 1926, nr 63–64.

Wałek Janusz, Dec Dorota, *Europeum. Katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Krakowie*, Kraków 2013.

Wiśniewski Jerzy, *Garbary*, [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, red. Tomasz Jurek, cz. 1, z. 4, Wrocław 1986.

Zachorowski Stanisław, *Kraków biskupi*, „Rocznik Krakowski” 1906, t. 8.

Źródła elektroniczne / Electronic sources

Google Maps, <https://www.google.pl/maps/@50.0614274,19.9289978,123m/data=!3m1!1e3>.

<https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/de/jednostka/-/jednostka/14813874>.

https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/14813816?_Jednostka_delta=20&_Jednostka_resetCur=false&_Jednostka_cur=2.

INSAP, <https://insap.pl/osrodek-kultury-europejskiej-europeum>.

MSIP Kraków, Miejski System Informacji Publicznej, <https://msip.krakow.pl>.

Projekty / Projects

Wodyńska Jolanta, Maciaszek Magdalena, „Kraków, pl. Sikorskiego 6. Projekt wykonawczy remontu i przebudowy budynku Spichlerza”, Pracownie Konserwacji Zabytków „Arkona” sp. z o. o., Kraków 2007.

Inne / Others

Sławiński Stanisław, „Kraków, pl. Sikorskiego nr 6, dawny spichlerz, opracowanie historyczne i badania architektoniczne”, Pracownie Konserwacji Zabytków „Arkona” sp. z o. o., Kraków 2006, mps.

Sławiński Stanisław, „Sprawozdania z nadzorów konserwatorsko-badawczych z lat 2010-2011, prowadzonych w trakcie prac remontowych”, Pracownie Konserwacji Zabytków „Arkona” sp. z o. o., Kraków, mps.

¹ Zob. J. Rajman, *Kraków, zespół osadniczy, proces lokacji, mieszczanie do roku 1333*, Kraków 2004, s. 105–106. Dane historyczne opracowano według: S. Sławiński, „Kraków, pl. Sikorskiego nr 6, dawny spichlerz, opracowanie historyczne i badania architektoniczne”, Pracownie Konserwacji Zabytków „Arkona” sp. z o. o., Kraków 2006, mps, oraz na podstawie kwerendy bibliograficznej.

² J. Wiśniewski, *Garbary*, hasło [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, red. T. Jurek, cz. 1, z. 4, Wrocław 1986, s. 693, 705; B. Krasnowolski, *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze ziemi krakowskiej w XIII i XIV wieku*, cz. 1, Kraków 2004, s. 128; J. Laberschek, *Rozwój przestrzenny krakowskiego zespołu osadniczego extra muros XIII–XVIII w.*, [w:] J. Wyrozumski (red.), *Kraków. Nowe studia nad rozwojem miasta*, Kraków 2007, s. 305–307.

³ B. Krasnowolski, op. cit., s. 134; J. Laberschek, op. cit., s. 307–308.

⁴ S. Zachorowski, *Kraków biskupi*, „Rocznik Krakowski” 1906, t. 8, s. 116; J. Wiśniewski, op. cit., s. 705; Z. Leszczyńska-Skrętowa, F. Sikora, *Czarna ulica*, hasło [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego...*, cz. 1, z. 4, s. 438–439; J. Laberschek, op. cit., s. 306, 315–316.

⁵ J. Laberschek, op. cit., s. 315.

⁶ K. Pieradzka, *Garbary, przedmieście Krakowa (1363–1587)*, Kraków 1931, s. 20; J. Wiśniewski, op. cit., s. 693.

⁷ W. Kolak, *Jurzydyki krakowskie*, „Archeion” 1962, t. 38, s. 221, 227.

⁸ J. Wiśniewski, op. cit., s. 704.

⁹ Zob. E. Supranowicz, *Nazwy ulic Krakowa*, Kraków 1995, s. 148–49; S. Tomkowicz, *Ulice i place Krakowa w ciągu dziejów, ich nazwy i zmiany postaci*, „Biblioteka Krakowska” 1926, nr 63–64, s. 180.

¹⁰ S. Tomkowicz, op. cit., s. 181; *Encyklopedia Krakowa*, red. A.H. Stachowski, hasło: kościół Zwiastowania Najświętszej Marii Panny, Warszawa–Kraków 2000, s. 484.

¹¹ Dane historyczne opracowano według: S. Sławiński, op. cit., oraz według nadzorów konserwatorsko-badawczych z lat 2010–2011, prowadzonych w trakcie prac remontowych, autor: S. Sławiński. Badania spichlerza przeprowadzono rzetelnie; wybrane części przedstawiamy w dużym skrócie.

¹² Termin „odrzewia” jest tu odpowiedni, trudno bowiem tak skromną kamieniarkę nazywać portalem.

¹³ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), ABM, fasc. 816, pl. Sikorskiego 6, nr 5, 7.

¹⁴ *Encyklopedia Krakowa*, op. cit., hasło: *Sikorskiego Władysława plac*, s. 898.

¹⁵ ANK, ABM, fasc. 816, pl. Sikorskiego 6, nr 13.

¹⁶ J. Remer, *Kronika konserwatorska*, „Rocznik Krakowski” 1938, s. 259.

¹⁷ Według danych zawartych w projekcie autorstwa: mgr inż. arch. J. Wodyńska, mgr inż. arch. M. Maciaszek, „Kraków, pl. Sikorskiego 6. Projekt wykonawczy remontu i przebudowy budynku Spichlerza”, PKZ „Arkona” sp. z o. o., Kraków 2007.

¹⁸ A. Gryglewska *Transformation process of a group of buildings from the end of the 19th century – extension with New Ducal-Bishop Archives and the Cathedral Library*, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation” (dalej: „WK”) 2019, No. 58, p. 5.

¹⁹ D. Kuśnierz-Krupa, *Historical Buildings and the Issue of their Accessibility for the Disabled*, „IOP Conference Series: Materials Science and Engineering” 2019, vol. 603, s. 1–6.

²⁰ M. Rusnak, E. Ramus *With an eye tracker at the Warsaw Rising Museum. Valorization of adaptation of historical interiors*, „WK” 2019, nr 58, s. 89.

Streszczenie

Artykuł podejmuje problematykę adaptacji zabytkowego spichlerza położonego w śródmieściu Krakowa. W obiekcie przeprowadzono w latach 2010–2013 generalny remont i rewaloryzację, dostosowując go do celów wystawienniczych. Celem artykułu jest analiza problemów dotyczących adaptacji zabytku. Zakresem badań objęto spichlerz wraz z otoczeniem oraz jego przeobrażenia od XVIII wieku do współczesności. Metodyka badań obejmowała: studium przypadku, analizę obiektu *in situ*, kwerendę źródeł, wywiady z konserwatorami zabytków i projektantami adaptacji. W adaptacji tej do minimum ograniczono zakres ingerencji w zabytkową substancję. Przyjęto utrzymanie bryły budynku, jego układu funkcjonalno-przestrzennego, substancji murów i wątków budowlanych. Wprowadzono korektę układu komunikacji zewnętrznej i wewnętrznej. Zachowano kompozycję elewacji z eksponowanymi wątkami kamiennie-cegłanymi. Najistotniejsze zmiany dotyczyły wnętrza na piętrze, w którym utworzono wysoką, reprezentacyjną salę wystawową.

Abstract

This paper discusses an adaptive reuse project of a historical granary located in Cracow's city center. In the years 2010–2013, a general renovation and restoration of the building was performed, adapting it for exhibition. The objective of this paper is to present an analysis of problems that concerned the adaptation of this monument. The scope of the study covered the granary, its surroundings and alterations, ranging from the eighteenth century to the present. The methodology of the study included: a case study, an on-site analysis of the building, a query of sources, interviews with monument conservators and the designers of the adaptation. This adaptation minimized the scope of interference with historical substance. It was decided to keep the building's massing, functional-spatial layout, wall substance and construction patterns. The internal and external circulation layout was corrected. The facade composition was retained, with exposed tone and brick patterns. The most significant changes were made to the first-floor interior, in which a high, formal exhibition space was arranged.